

ИЛУСТРАЦИЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ – ОДЛИКЕ И МОГУЋНОСТИ У НАСТАВИ

Циљ овог рада је тумачење илустрација које нису примарно саставни део уџбеника/читанке. Сагледавањем илустрација у контексту трансмедијалне наратологије желимо да покажемо да свака илустрација поседује наративни потенцијал због ког касније може постати (додатно) наставно средство. Проналажењем заједничких одлика илустрација изабраних аутора покушаћемо да покажемо да свака илустрација, иако уметничко дело за себе, може бити тумачена у оквиру ширег система.

Кључне речи: илустрација, настава књижевности, визуелна уметност, трансмедијална наратологија

1. Увод

Због тога што су незаобилазни део приликом рецепције текстова уз које се јављају, илустрације књижевности се већ неко време проучавају из угла различитих области (књижевности, ликовне уметности, педагогије, психологије, графичког дизајна и сл.). Најчешће се анализирају илустрације које прате текстове књижевности за децу и илустрације које се јављају у оквиру уџбеника. Мање пажње се посвећује „независним” илустрацијама књижевности које се не налазе примарно у књижевности за децу или уџбеницима, а које долазе до великог броја реципијената и које могу бити коришћене као помоћно наставно средство. То су илустрације које имају књижевни текст као предлогак, али настају као аутономно ликовно дело или су наручене од илустратора како би биле коришћене у маркетиншке сврхе.

Поред тога, тумачењем само једног дела илустрација, не посвећује се довољно пажње ширем сагледавању илустрације – њеном месту у оквиру трансмедијалне наратологије. Трансмедијалном наратологијом у контексту визуелне уметности бавила се Венди Штејнер (Wendy Steiner) која наводи да је термин „наративно сликарство” био коришћен за описивање поједи-

¹ d.petrovic-18729@filfak.ni.ac.rs

начних примера, а никада за приказивање наративног потенцијала визуелних уметности уопште (2004: 146). Као било које друга грана визуелне уметности, илустрација (у комбинацији са текстом и самостално) има своје наративне потенцијале којима се (у мањој или већој мери) разликује од других медија.

По Ролану Барту (Roland Barthes), читање било ког облика визуелне уметности тражи од реципијента „различите врсте знања”, нпр. практично, национално, културно, естетско знање². Због тога сваки од тих облика можемо окарактерисати као комплексан и вредан наратолошког проучавања. Тако се и комплексност илустрације огледа у вишеслојном процесу рецепције који постоји приликом тумачења исте. Пери Ноделман (Perry Nodelman) наводи низ когнитивних акција које се морају извршити пре него што реципијент у потпуности усвоји било коју илустрацију: све одлике са слике преводе се у оно што представљају при чему реципијент мора да поседује предзнање о стварним објектима како би проценио да ли приказане одлике „заиста личе на оно што представљају” (2013: 108).

Уколико имамо на уму теорију Кендала Волтона (Kendall Walton) о урањању у фикционално (в. 2013: 58–68) – реципијент пристаје да „игра игру” илустратора, односно да свет наратива посматра онаквим како га је илустратор представио, док је све приказано на слици реципијентов реквизит за игру.

2. Илустрације и трансмедијална наратологија

У оквиру изучавања трансмедијалне наратологије, много више пажње је било посвећено тексту и аудио-визуелним адаптацијама јер је визуелна уметност често оцењивана као уметност са најмање наративног потенцијала. На основу тврдње Џералда Принса да наратив чине најмање два узрочно-последична догађаја, Венди Штејнер закључује да се стиче утисак да је визуелна уметност онда „антинаративна” јер „представља догађај кроз изоловани тренутак” (2004: 150). Овоме је блиска тврдња Вернера Волфа (Werner Wolf) који тврди да се темпоралност неопходна за наратив може само закључити када је реч о визуелној уметности (2014: 145).

Мари-Лор Рајан (Marie-Laure Ryan) истиче да мањи степен наративног потенцијала од визуелне уметности има једино музика (односно аудитивна уметност), али да сваки медиј може да конструише наративни свет (у мањој или већој мери) јер наратив дефинисан у оквиру когнитивне наратологије представља менталну слику, а не језички објекат (2004: 11).

Ипак, стиче се утисак да уметници одувек покушавају да премосте поменути недостатке ликовне уметности и додају темпоралност којом ће појачати нара-

² Бартов текст „Rhetoric of the image” доступан је на линку: <https://williamwolff.org/wp-content/uploads/2014/08/Barthes-Rhetoric-of-the-image-ex.pdf> <20. 1. 2023.>

тивни потенцијал. Штејнер наводи примере непрестаног умножавања слика старогрчких уметника – једна епизода о животу истакнутог јунака дели се у на неколико фаза, самим тим се приказује преко неколико слика, а посматрач прати како се радња мења (2004: 153). Резултат таквог приказивања, истиче Штејнер, представља „енормно повећање броја сцена и формирање далеко обимнијих циклуса слика” (2004: 153). У наставку своје студије Штејнер тумачи наративност појединих слика и наводи да се простим описом догађаја приказаних на слици може закључити да слике не одликује само наративност, већ постојање снажног и сложеног наратива (конкретно, њен пример је слика *Саломин плес* Беноца Гозолија) (2004: 172). Слично томе, по мишљењу Вернера Волфа, чак и портрети познатих личности су „индиректно наративни”, јер приказом једне личности реферишу на историјску компоненту која је од ње неодвојива (2014: 137).

Када је реч о илустрацији, њени аутори су се трудили да временску ограниченост премосте најчешће умножавањем слика које је слично оном из примера Венди Штејнер – таквим повећавањем сцена једноставна илустрација постаје стрип. Поред тога, наративни потенцијал илустрације повећава се најчешће уз помоћ детаља или описа који су придодати илустрацији, а који указују на временски аспект.

За свеобухватно „читање” ликовне уметности, Волф наводи значај „интрапикторских трагова”, тј. трагова који упућују да пуно значење наратива слике (и фотографије) тражимо ван саме слике. Он даје пример наслова слика који подстиче реципијента да конструише наративни ток и визуелном дода временски и каузални ток (2014: 141–142). У потрази за интрапикторским траговима илустрација, можемо узети у обзир ко је аутор илустрације, где је она првобитно објављена, којој публици је илустрација намењена итд.

3. Илустрације у оквиру уџбеника и „независне” илустрације

Коришћење илустрација у настави представља процес креативне наставе о којој је детаљно говорио Симеон Маринковић. По његовом мишљењу, неке од одлика креативне наставе су: „усмереност ка трагању за новим, необичним, неочекиваним и духовитим решењима”, тежња ка разноврсним приступима и „покретљивост мишљења” која се добија уношењем сумње у оно што изгледа само по себи јасно (1995: 18). Илустрације су пожељне као наставно средство на часовима књижевности јер се њиховим коришћењем наставник приближава Маринковићевом одређењу креативне наставе као процеса којим се уноси разноврсност и флексибилност чиме се подстиче развој стваралачких способности ученика и креативна улога наставника (1995: 17).

У оквиру знатно ширег сагледавања наставног процеса, Наташа Лалић Вучетић наводи коришћење илустрација и слика као један од начина мотивације ученика:

„Установљено је да што наставници више подражавају склоности ученика, што више повезују тематски градиво, што више користе хумор на часу то је потребно више активности на часу које се огледају у размени мишљења, одговарању на питања, дискутовању, јављању показивању занимљивих слика или илустрација, објашњавања догађаје из стварног живота, повезивања и постављања проблема, постављања претпоставки и њиховог истраживања и потврђивања. (...) Може се рећи, да што је више ученичке иницијативе то ученик боље научи градиво и више је заинтересован за учење када ради у групама и међусобно се договара око задатака” (2015: 301).

Такође, хумористична илустрација може бити позив ученицима да и они употребе хумор³ како би сами представили ситуацију сличну оној са илустрације. Наравно, хумор треба буде надоградња успешног и целовитог тумачења књижевног текста којим ученик показује способност за креативно решавање проблема. Илустрације као извор хумора представљају иновацију на часовима књижевности, јер Саша Чорболоковић, који се бавио изворима хумора у настави српског језика и књижевности (в. 2019: 124–129), закључује да се наставници углавном ослањају само на текстове које је потребно тумачити (одломци из уџбеника и лектире) и да велики проценат њих нема друге изворе за уношење хумора на часове књижевности „што сведочи о пасивности и одсуству иницијативе и креативности код значајног броја наставника, макар када је реч о теми овог рада, тј. о приступу хумору у настави” (ЧОРБОЛОКОВИЋ 2019: 128).

О илустрацијама из уџбеника говоре Нада Шева и Наташа Лалић Вучетић у оквиру своје студије о односу текста и илустрације у савременим букарима. Том приликом, ауторке истичу важност илустрација: „ликовно-графичка опрема уџбеника представља за ученика основу за први утисак о књизи која ће бити главни ослонац за учење током школске године” (2019: 508). Због тога је важно да илустрације у уџбенику испуњавају мотивациону и афективну функцију и естетску и декоративну функцију (ШЕВА 2019: 508).

Саша Чорболоковић наводи да се стриповима лакше и брже привлачи пажња ученика, јер они подстичу на размишљање и уочавање одређених језичких појава⁴, те утичу на лакше разумевање и трајније памћење (2019: 143). Поред образовне, он наводи да хумористички стрипови могу да имају и васпитну улогу: да ученике подстичу да у школским ситуацијама буду „оштроумни, сналажљиви и духовити, али и толерантни, добронамерни и одмерени” (ЧОРБОЛОКОВИЋ 2019: 143). Такође, он истиче да су стрипови пример за

³ Саша Чорболоковић прави разлику између духовитости као особине и хумора као дидактичког средства и наставне стратегије која се може научити и користити у унапред осмишљеном дидактичком материјалу (16)

⁴ Аутор говори првенствено о илустрацијама које се јављају у граматикама.

добру међупредметну корелацију (Српски језик и Ликовна култура) јер комбинују текст и слику, па закључује да „једном осмишљени, најуспешнији стрипови се могу више пута користити као наставно средство” (2019: 143).

Са друге стране, постоји опасност да илустрације из уџбеника могу отежати процес учења, а „која је тачно оптимална мера представља емпиријско питање за сваки појединачни пар текста и илустрације” (ШЕВА 2019: 510). Аутори студије „Effects of Illustration Details on Attention and Comprehension in Beginning Readers” скрећу пажњу на теорију когнитивног оптерећења по којој превише додатног материјала може утицати на смањење учинковитости учења (ENG 2018: 336) и закључују да код рецепијента-почетника постоји већа могућност за штетни ефекат (ENG 2018: 336).

Постоји три типа односа између текста и илустрације из уџбеничког комплета: (1) илустрација има само декоративну функцију, (2) илустрација поткрепљује садржај текста и (3) илустрација надограђује значење текста (ЈАЛИЋ ВУЧЕТИЋ 2021: 46). Међутим, за избегавање „штетног дејства илустрације” Шева и Лалић Вучетић истичу да је потребан висок степен „значајске повезаности” између илустрације и текста у школском уџбенику јер су вербални и невербални кодови све време повезани и „заједно комуницирају када је систему представљен нови стимулус” (ШЕВА 2019: 509).

Илустрације о којима је реч у овом раду не морају бити директно повезане са текстом. Такве илустрације неретко представљају пример креативне надградње наратива који је наставна јединица на часу књижевности, због чега могу представљати изазов за ученике који треба да пронађу повезаност између текста и визуелног приказа.

Још једна разлика између илустрација из уџбеника и „независних” илустрација налази се у „ограничености”. Горана Стевановић наводи да илустрације из уџбеника могу бити вишеструко ограничене, те увек треба имати на уму бројне захтеве које илустратор има од стране писца са којим сарађује, издавачке куће, жанра текста који илуструје и слично (2019: 77). Слично може бити и приликом илустрације уџбеника – углавном један уџбеник илуструје један илустратор који приликом посла води рачуна да илустрације међусобно буду усклађене. Када је реч о илустрацијама које нису примарно део наставног процеса, њих најчешће одликује већа доза „слободе”, јер су настале као независна творевина.

Пример повезивања визуелног и текста у настави наводи Милија Николић. Он даје пример коришћења слике моста приликом тумачења приповетке „Мост на Жепи” и оцењује га као проблематичан јер на тај начин машта ученика може бити спутана јер „ученици схватају присутни поступак као намеру и позив да се уочавају сличности између грађевинског објекта и његове поетске слике” (1999: 177). Показивање слике моста, по Милији Николићу, постаје подобан методички приступ уколико наставник подстакне ученике на „уочавање нужних разлика између прототипског објекта и његове уметничке надградње” приликом чега ученик размишља о уметничком транспоновању стварности, о моћи стваралачке имагинације и сл. (1999: 178).

Закључујемо да све наведене „мане” коришћења визуелног на часовима књижевности упућују на улогу наставника као медијатора рецепције илустрација/слика. До те ситуације долази због тога што сагледавањем илустрације „невиним очима детета” (в. НОДЕЛМАН 2013: 109) постоји могућност занемаривања скривених значења на која је навикао искусни реципијент. Андреа Фолмер Гринхут (Andrea Follmer Greenhoot) наводи да су родитељи први медијатори, јер они помажу деци да разумеју сликовнице, а затим и да повезују илустрацију и текст чиме подстичу интерактивни и ангажовани стил читања код деце (2014: 8). У школском систему улогу медијатора преузима наставник који помаже приликом отклањања потенцијалних потешкоћа које постоје када је тумачење илустрације у питању. Наставник је важан и због „личне предисторије читања визуелног текста” на основу које ће се међу реципијентима једне исте илустрације појавити разлике у тумачењу (СТЕВАНОВИЋ 2019: 76).

Поред неупоредиво већег броја предности коришћења хумора на часовима српског језика и књижевности, Саша Чорболоковић је уз помоћ емпиријског истраживања дошао и до негативних страна коришћења хумора у настави (в. 2019: 101–109). Неке од негативних страна су опасност да час „измакне контроли”, могућност различите интерпретације хумора од стране ученика и опасност од удаљавања од основног тока часа (ЧОРБОЛОКОВИЋ 2019: 109). Како је хумор неретко присутан на илустрацијама – улога наставника као медијатора још једном се наводи као пресудна. Значајније од „вођења процеса тумачења илустрације” је „контрола употребе хумора на часовима књижевности приликом тумачења илустрације”.

На основу свега наведеног закључујемо да треба превазићи размишљање да је илустрација намењена само ученицима. Она је важно помоћно наставно средство и самом наставнику који је њен примарни реципијент. Поред улоге медијатора, наставник треба да води рачуна о самој употреби илустрација. Он мора на уму имати принцип условности јер сваки методички приступ има условну вредност због тога што истовремено може бити и подобан и неподобан за наставу (НИКОЛИЋ 1999: 173).

4. Тумачење илустрација и могућности у настави

У овом поглављу бавимо се анализом илустрација тројице аутора, Добросави Боба Живковића, Данила Крловића (Kontrazen) и Синише Лазића (Bastiggio). Уз навођење карактеристика које смо уочили као важне и високофреквентне на анализираном корпусу, осврнућемо се на утицај тих карактеристика на наставни процес у ком се илустрације могу користити.

Значај Добросави Боба Живковића у домену илустрације књижевности за децу и младе истицали су Поп Д. Ђурђевић и Јован Љуштановић. Поп Д. Ђурђевић истиче да је Боб поново покренуо илустрацију у српској књижевности за децу и младе јер је она била у сенци након ратних сукоба с краја прошлог века, „економског хаоса” и пропадања великих државних издавача (2011:

43). Јован Љуштановић наводи да у илустрацијама Добросава Боба Живковића готово увек има „суштинске заинтересованости за човеково место под звездама” што је праћено „иронијом и здравом мрзовољом” које служе „да се ствари прочисте, да се ослободе лажи и погледају с неочекиване стране” (2011: 80): „Његове илустрације приповедају о човеку који живи са сопственим пртљагом – телесним и духовним, профаним, религијским, митским – и с њиме опстаје, а то је сама суштина ствари” (ЉУШТАНОВИЋ 2011: 80).

Други илустратор је Данило Крловић чије уметничко име је Контразен. За разлику од претходног илустратора, Контразен није примарно илустратор књижевности за децу и младе, већ свој рад објављује на друштвеним мрежама нудећи притом ново читање познатих наратива. Књижевност је честа тема његових илустрација, али Контразенов приступ, који неретко измешта наратив и ставља га у савремени оквир, пун је ироније и пародије.

Трећи аутор, Синиша Лазић користи уметничко име Bastiggio и до сада је преко друштвених мрежа представио две илустрације које вишеслојношћу приказивања показују висок наративни потенцијал.

Неке особине илустрација поменутих аутора о којима ћемо овом приликом говорити су: комбинација слике и текста, вишеслојност, мноштво детаља, хумор и приказивање кључног тренутка (поступак *in medias res*).

Ролан Барт наводи да слику увек прати лингвистичка порука, а као пример наводи наслов слике, пратећи новински чланак и балона који се јавља у стрипу⁵. Код илустрација које су корпус овог истраживања текст се увек јавља са функцијом употпуњавања визуелног наратива. Текст може бити у оквиру стрип-балона, а понекад су то ауторове речи (сличне приповедачевом коментару) које служе да ближе одреде илустрацију.

AHIL JE IMAO SAMO JEDNU RANJIVU TAČKU

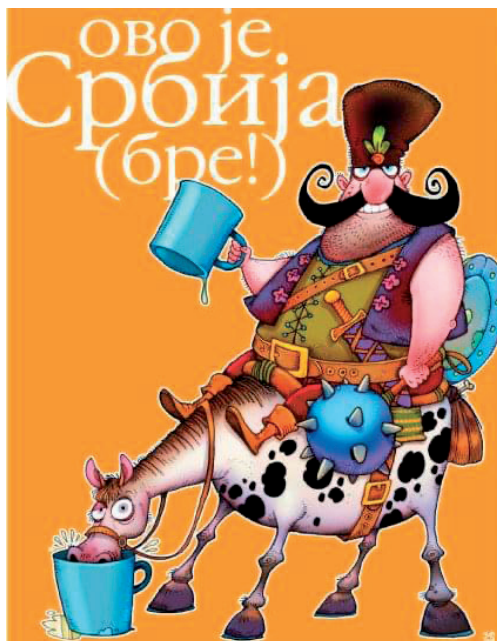
Илустрација 1: [facebook.com/Kontrazen](https://www.facebook.com/Kontrazen)

5 Лингвистичка порука је оправдање Ролану Барту да тврди да није тачно говорити о савременом свету као „цивилизацији слике”: „ми смо још увек, и више него икада, цивилизација писања, писања и говора који настављају да буду пуни појмови информационе структуре” (Електронски извор: <https://williamwolff.org/wp-content/uploads/2014/08/Barthes-Rhetoric-of-the-image-ex.pdf> <20. 1. 2023.>).

Понекад нема текста који прати илустрацију, али чак и тада се подразумева минимална имплицитна „лингвистичка порука” коју чини наслов илустрације у машти реципијента.

Као што текстови, који су део школског програма, често могу имати скривено значење, тако је и са илустрацијама – оне могу бити средство критике онога што је неисправно, непожељно, штетно и неприхватљиво. Вишеслојност као одлика проистиче из тврдње Горане Стевановић да илустрација није ограничена временски ни просторно, већ је увек „променљива и жива” (2019: 77). О вишеслојности илустрација говори и Пери Ноделман – он карактерише сликовнице као „варљиве” јер реципијента уверавају да представљају стварни свет на прост и очигледан начин (2013: 112). Са друге стране, сликовнице којима се Ноделман бави неретко се ослањају на читав сплет визуелне симболике, а понекад могу да буду просветљене познавањем свега од иконографије класичне уметности до семиотике савремених реклама” (НОДЕЛМАН 2013: 120).

Слично је и са илустрацијама које су предмет овог рада – поред детаља који упућују на вишеслојност, ова особина може бити сакривена у самом начину приказивања особа и предмета на илустрацији. Стога би задатак на часу тумачења епске биографије Марка Краљевића могао да буде поређење Марка Краљевића замишљеног на основу песама и Марка Краљевића са илустрације Добросава Боба Живковића.

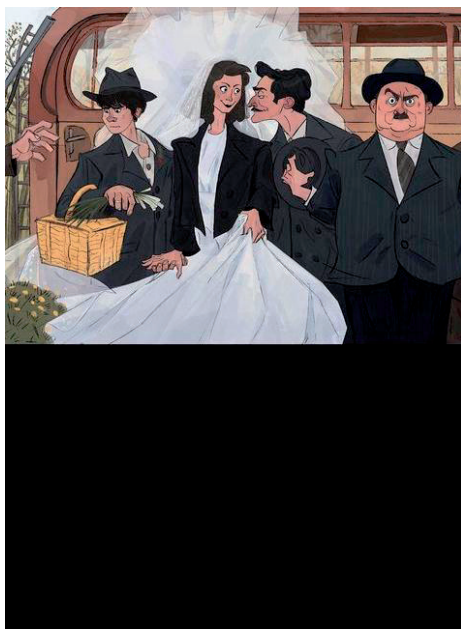

Илустрација 2: [facebook.com/DobrosavBobZivkovic](https://www.facebook.com/DobrosavBobZivkovic)

На вишеслојност значајно утичу детаљи који су неизоставни део илустрације. Џини Еварт (Jeanne Ewert) проучава графички роман и наводи да су детаљи важни (2004: 185), јер сваки од њих може представљати симбол важан за рецепцију наратива у целини.

Са друге стране, Горана Стевановић наводи да велики број детаља на илустрацији „затрпава поље слободне асоцијације” (2019: 79). Већ смо поменули и теорију когнитивног оптерећења (ENG 2018: 336–339), а аутори поменуте студије као решење предлажу поједностављење илустрација у уџбеницима. Конкретније, сматрају да би уклањање сувишних детаља из илустрација помогло већој усресређености ученика на сам текст, док би пажња усмерена ка илустрацији била резервисана само за детаље који су важни и у директној вези са текстом (ENG 2018: 337).

Поново је у фокусу улога медијатора који треба пажљиво да изабере илустрацију тако да она има онолико детаља колико је довољно да ученике додатно мотивише за активност на часу. Сви детаљи на наредној илустрацији су сличне значењске вредности – упућују на поетику романа Агате Кристи. Због тога они не „расипају пажњу ученика”, већ се сваким новим детаљем појачава поента илустрације у целини.

Илустрација 3: [facebook.com/DobrosavBobZivkovic](https://www.facebook.com/DobrosavBobZivkovic)

Пример за мноштво (комплекснијих) детаља изазовних за тумачење на часу књижевности је илустрација Синише Лазића. Поред приказивања већине јунака из адаптације драме *Ко то тамо пева* Душана Ковачевићеве, детаљи који су занимљиви за анализу јављају се на левој и десној страни илустрације.

На левој страни примећује се рука ловца који увек касни, док је на десној страни у виду црног плашта приказана смрт. Први поред смрти је најугроженији – човек који је кренуо у Београд како би се лечио од туберкулозе.

Илустрација 4: [instagram.com/bastiggio](https://www.instagram.com/bastiggio)

Хумор је још једна важна особина илустрације. Раније у раду смо навели колико је хумор важан у наставном процесу, те овакве илустрације значајно утичу на мотивацију ученика. Присуство хумора на илустрацији може бити и повод „другачијег читања” наратива. На следећој илустрацији видимо перспективу којој није посвећено довољно пажње приликом тумачења познате песме за децу „Фифи” Драгана Лукића.

Илустрација 5: [facebook.com/Kontrazen](https://www.facebook.com/Kontrazen)

Због раније наведене упитне временске компоненте визуелног наратива, илустратор се труди да представи кључни тренутак који ће бити довољно референтан да реципијент схвати о ком наративу се ради. Чак и када није приказан *кључни* тренутак, илустратор ће другим средствима употпунити илустрацију тако да она буде референтна.

Када се бави визуелном уметношћу у оквиру трансмедијалне наратологије – Венди Штејнер наводи да се на остварењима постренесансне ликовне уметности увек приказује ситуација која представља управо кључни изоловани моменат који, иако не приказује, имплицира оно што је пре њега било и оно што ће се после њега догодити (2004: 150). Прецизније, Штејнерова сматра да свака презентована сцена може да се третира као „преломни тренутак” проширен у читаву темпоралну секвенцу (2004: 156). Слично мишљење има и Ноделман – он наглашава да се у сликовницама увек бира најзгоднији моменат заустављеног тренутка који треба да прикаже најкомуникативније композиционе напетости међу приказаним објектима (2013: 121).

Наредна илустрација Добросава Боба Живковића која приказује Вилијама Шекспира не садржи толико детаља и смештена је у савремени контекст, али њен „кључни тренутак” дат је у дијалошком облаку. Јасно је на шта се реферише јер је на илустрацији приказан један од најупечатљивијих цитата драмског писца који је употпуњен сликом неодлучног дечака. Задатак за ученике могао би бити да на сличан начин замисле (или илуструју) њиховог омиљеног писца ког би том приликом сместили у актуелни тренутак.

Илустрација 6: facebook.com/DobrosavBobZivkovic

5. Закључак

Као било која друга грана ликовне уметности, илустрација је потврдила могућност превазилажења недостатка временске компоненте која је дуго сматрана јединим обележјем наратива. Умножавање слика, мноштво детаља и интрапикторски знаци само су неки од разлога због којих се илустрација може третирати као „снажан и сложен” наратив.

Поред тога, илустрација се показала као иновативно додатно наставно средство којим се поред мотивације ученика, пружа могућност другачијег приступа наставној јединици.

Показали смо да се илустрација која није примарно у уџбенику разликује у односу на илустрације које се налазе у уџбеницима/читанкама. Пре свега, такве илустрације најчешће не подлежу правилима којих се морају придржавати илустратори који цртају за уџбеник. Због тога оне не морају значењски бити блиско повезане са текстом који је наставна јединица, већ могу бити његова надградња чиме се шире аспекти тумачења на самом часу.

Улога наставника намеће се (очекивано) као најзначајнија за коришћење илустрација у наставном процесу – наставник је тај који (најчешће) бира илустрације и који усмерава њихово тумачење и „стављање у контекст”. Навели смо и неколико негативних страна коришћења илустрације, па се оне могу сматрати изазовним наставним средством које треба примењивати рационално и умерено.

Овај рад представља скромни допринос у теоријском истраживању илустрације. Будуће истраживање ове теме могло би да иде у смеру могућности употребе конкретних примера илустрација у оквиру појединачних часова књижевности (и језика). Сваки час представља индивидуалну творевину наставника и самим тим – индивидуални процес тумачења одређених илустрација које ће касније бити представљене другим реципијентима. Неограничене могућности употребе илустрације у настави до сада су неописане у оквиру методичке литературе. Такође, ова тема истраживања може бити пренета и на остале наставне области: историју, психологију, социологију и др.

Цитирана литература

- БУРЂЕВ, Поп Д. „За све је крива Алиса или змијски цар који је прогутао слона”. *Детињство*. Нови Сад, 2011, 41–45.
- ЈОВАНОВ, Јасна. „Три модела дечје илустрације у Србији”. *Детињство*. Нови Сад, 2011, 46–54.
- ЛАЛИЋ ВУЧЕТИЋ, Наташа и Нада Шева. „Однос текста и илустрације: перспектива илустратора и учитеља”. *Иновације у настави*. Београд, 2021, 44–62.

- ЉУШТАНОВИЋ, Јован. „Белешка о антрополошким манипулацијама Добросави Боба Живковића”. *Детињство*. Нови Сад, 2011, 79–81.
- МАРИНКОВИЋ Симеон. *Методика креативне наставе српског језика и књижевности*. Београд: Креативни центар, 1995.
- НИКОЛИЋ, Милија. *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.
- НОДЕЛМАН, Пери. „Дешифровање слика: илустрација и сликовнице”. *Тумачење књижевности за децу* (ур. Питер Хант). Београд, 2013, 107–124.
- СТЕВАНОВИЋ, Горана. „Ново читање илустрације као визуелног текста”. *Гласник Народне библиотеке Србије*. Београд, 2019, 73–82.
- ЧОРБОЛОКОВИЋ, Саша. *Хумористички дискурс у настави српског језика и књижевности* (докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет, 2019.
- ШЕВА, Нада и Наташа Лалић Вучетић. „Однос текста и илустрације: анализа савремених буквара”. *Зборник Института за педагошка истраживања*. Београд, 2019, 507–572.
- BARTHES, Roland. „Rhetoric of the image”. <https://williamwolff.org/wp-content/uploads/2014/08/Barthes-Rhetoric-of-the-image-ex.pdf> <19. 1. 2023.>
- ENG, Cassondra etc. „Effects of Illustration Details on Attention and Comprehension in Beginning Readers”. *Proceedings of the 40th Annual Meeting of the Cognitive Science Society*. 2018, 336–341.
- EWERT, Jeanne. „Art Spiegelman’s *Maus* and the Graphic narrative”. *Narrative across media* (edited by Marie-Laure Ryan). 2004, 178–193.
- FOLLMER GREENHOOT, Andrea etc. „More than pretty pictures? How illustrations affect parent-child story reading and children’s story recall”. *Frontiers in Psychology*. 2014, 1–10.
- LALIĆ VUČETIĆ, Nataša. *Postupci nastavnika u razvijanju motivacije učenika za učenje* (doktorska disertacija). Београд: Филозофски факултет, 2015.
- VOLTON, Kendal. „Strah od fikcionalnog”. *Paradoks fikcije: ogledi iz savremene analitičke estetike* (ур. Александра Костић). Београд, 2013, 53–89.
- RYAN, Marie-Laure. „Introduction”. *Narrative across media* (edited by Marie-Laure Ryan). 2004, 1–40.
- STEINER, Wendy. „Pictorial narrativity”. *Narrative across media* (edited by Marie-Laure Ryan). 2004, 145–177.
- WOLF, Werner. „Framings of Narrative in Literature and the Pictorial Arts”. *Storyworlds across media* (edited by Marie-Laure Ryan and Jan-Noël Thon). 2014, 126–147.

Dušan Ž. Petrović

ILLUSTRATIONS OF LITERATURE – CHARACTERISTICS AND POSSIBILITIES IN TEACHING

Summary

The goal of this paper is the interpretation of illustrations that are not primarily part of a textbook. Analysis of illustrations in the context of transmedial narratology, we want to show that each illustration has a narrative potential, so it can become a teaching tool in literature classes. By finding the common characteristics of the illustrations, we will try to show that the illustration can be viewed within a wider system.

Keywords: illustration, teaching of literature, visual arts, transmedial narratology